

Hoofdstuk 4 Representatie en identificatie

4.1. Vaders en kinderen

Dominee Simon Jacobus Colthoff was niet echt een herder. Eerder een beetje kleurloze figuur: een man die niet snel partij koos en die opviel door zijn gezagsgetrouwheid. Het is waarschijnlijk niet voor niets dat Klaaswaal zijn eerste en enige gemeente was. Hij stond er van 1759 tot zijn emeritaat in 1803. Drie jaar later overleed hij.¹ Zijn dood openbaarde in ieder geval zijn enorme voorliefde voor het gokspel. Het deed een familielid uitroepen: 'het verbaasd ons, dat bij den overleedene bijna bij de duizend loterij briefjes zijn gevonden, en te recht weet men nu waar zijn geld gebleeven is!'²

Het zou interessant zijn Colthoffs loterijactiviteiten en zijn contacten met Joodse lotverkopers eens wat verder uit te diepen. Hier staat echter een ander voorval uit zijn leven centraal, namelijk een botsing met zijn kerkenraad in 1775. In januari van dat jaar meldden zich, afzonderlijk van elkaar, twee chirurgijns bij de kerkenraad met de vraag of zij de diaconie-armen van de gemeente mochten verzorgen. Het waren Jan Preesman, die in het afgelopen jaar de armen had geholpen, en Joris van Hussen. Het merendeel van de kerkenraad zag Preesman graag terug. Hij was een kundig man, dus waarom niet? Het antwoord op die vraag kwam van de ambachtsheren. Zij hadden inmiddels namelijk Joris van Hussen aangesteld tot chirurgijn van Klaaswaal. Tegelijkertijd werden alle anderen, ook Preesman, uitgesloten. Met andere woorden: de ouderlingen en diakenen hadden geen keus. Het leidde tot een felle discussie in de kerkenraad. Men kon Preesman, terwijl hij ook nog een vrouw en kinderen had, toch niet zomaar wegsturen? Voorgesteld werd om hem voor 24 gulden toch weer een jaar de zorg voor de armen op zich te laten nemen. Maar daar was de predikant het niet mee eens. Men diende de ambachtsheren te respecteren, zo hield hij zijn kerkenraad voor. Hij stond niet in voor de gevolgen wanneer deze besloot de 'wijze schikking van onse Burger Heerschers als goede Burgers niet op te volgen'. Zijn pleidooi haalde het niet. De kerkenraad besloot

toch, tegen het bevel van de ambachtsheren, Preesman aan te stellen.³

De mening van Colthoff leefde breed onder de regenten in de Republiek. Een goede burger diende zich stil te houden en zich te onderwerpen aan degenen die over hem gesteld waren. De magistraten representeerden hun onderdanen en zorgden voor hen als vaders voor hun kinderen. A.Th. van Deursen wijst in dit verband op het feit dat we soms in overheidsresoluties blijken tegenkomen van vaderlijke zorg. Net als kerkenraden bedienden de lokale magistraten zich wel eens van de 'pedagogische tik'. Individuele burgers werden aangesproken op hun gedrag of vermaand het goede voorbeeld te geven.⁴

Het ging in de vroegmoderne tijd niet om een vorm van volksvertegenwoordiging zoals wij die vandaag de dag kennen. Denkers als Hugo de Groot en anderen benadrukten dat het volk in een ver verleden had ingestemd met een bepaalde representatie. Daarmee had het zich vastgelegd om het gezag van hun bestuurders te accepteren. Het naast elkaar bestaan van verschillende politieke opvattingen leidde alleen maar tot verdeeldheid, en dat was gevaarlijk. Niet voor niets besloot de vroedschap van het Noord-Hollandse dorpje Graft dat wanneer iemand om een kopie van de plaatselijke keuren verzocht, dit zou worden geweigerd. De gemiddelde dorpeling behoefde die niet te bestuderen. De vroedschap representeerde hem immers?⁵ De gemeenschap was als een lichaam: het hoofd symboliseerde de gezagsdragers, de ledenmaten waren de burgers. Elk had zijn eigen taken. Een lichaam met twee hoofden was onnatuurlijk en tot de ondergang gedoemd.⁶

Toch is het de vraag of iedere poging om het volk bij het beleid te betrekken als verwerpelijk gold. Dit beeld komt wel naar voren uit de oudere literatuur, waarin de stedeling vaak als monddood wordt omschreven.⁷ Maar is dat niet wat te sterk uitgedrukt? Mochten de gewone inwoners, de bevolking onder de bestuurselite, helemaal niets zeggen? Hadden zij totaal geen

enkele stem, of lag dit toch iets genuanceerder? Voelden zij zich gerepresenteerd door hun bestuurders en hoe dachten ze over hen? Voor de stedelijke praktijk beschikken we inmiddels over enkele voorbeelden⁸, maar hoe zat dit eigenlijk op het platteland?

4.2. Rekesten

Het bestuur in de Republiek stoelde voor een deel op wetten en privileges. Al vaker is aan de orde gekomen dat de ongeschreven regels, de algemeen aanvaarde gewoonten, tenminste even sterk waren. Tot de belangrijkste informele gebruiken behoorde het indienen van een verzoekschrift, in de vroegmoderne tijd meestal aangeduid met de term 'rekest'. Dit was zeker geen typisch Nederlands fenomeen, we kennen het ook uit andere landen in vroegmodern Europa. In de Republiek komen we petitie tegen op alle bestuursniveau's. De vorm verschilde maar weinig. Of het stuk nu gericht was aan de Staten-Generaal, een stadsbestuur of een poldercollege, de aanhef, de inhoud en het slot werden meestal volgens vaste formules opgesteld. 'Geeft met alle behoorlijcke eerbiedinge ende reverentie te kennen', 'Vertoont met schuldige eerbiedinge U E.E. onderdanigen dienaar' of 'Geven met onderdanig respect te kennen'. Zo luidde meestal de openingszin. Daarna volgde de aanleiding om het stuk te schrijven en het verzoek om een bepaalde gunst. Tenslotte sloot degene die de vraag stelde, de 'suppliant', af met enkele vaste formuleringen.⁹

De gewone man of vrouw was vaak niet in staat om zelf een rekest op te stellen. Bijvoorbeeld omdat men de schrijfkunst niet voldoende machtig was of omdat een verzoekschrift op een standaardpapier, voorzien van een zegel, moest worden ingediend.¹⁰ Men riep dan de hulp in van een deskundige, die tegen betaling het stuk opstelde. Dat kon bijvoorbeeld een advocaat, notaris of schoolmeester zijn.¹¹ Ook bestonden er boeken waarin tal van voorbeeldrekesten te vinden waren.¹² In Klaaswaal en Numansdorp wendde men zich in de regel tot de secretaris of anders tot de schout. Slechts een enkeling diende geheel op eigen kracht een verzoek in. Zo deed Cornelis Blicck 'Een vrindelick versoeck aan den heer officier van der santheuvel'. Of de schout hem wilde voordragen bij 'de

groot moogende ambagt heere van niemansdorp en klaaswaal om hem te versoecken dat de heeren hem boode soude maacken op dordrecht en op rotterdam'? Zijn spelling was niet optimaal. Belangrijker is echter de constatering dat de terminologie afweek. Zo sprak Blicck de ambachtsheren aan met een term – Groot Mogenden – die normaal alleen voor de leden van de gewestelijke Staten werd gebruikt.¹³

Toch doet de aanhef van de meeste rekesten wel vermoeden dat de suppliant redelijk of zelfs goed op de hoogte was aan wie hij zich moest adresseren. Meestal lag het wel voor de hand, hoewel hierover in Cromstrijen nog wel eens verwarring kon ontstaan aangezien hier sprake was van veel verschillende bestuurslagen. Het beste voorbeeld daarvan komt uit 1643, het jaar waarin tijdens een hoge watervloed het huisje van Frans de Bree instortte. De getroffen richtte zijn verzoek, om op een andere plaats een huis met een schoorsteen te mogen bouwen, aan drie bestuurscolleges tegelijk: de ambachtsheren, de gecommitteerden en de dijkgraaf en heemraden van de Numanspolder. Met een penstreep door de namen van de overige bestuurders maakten de ambachtsheren duidelijk dat De Bree alleen bij hen aan het juiste adres was. Vervolgens delegeerden zij het weer – volgens een vermelding in de marge – aan de polderbestuurders. Daarmee onderstreepten zij nog maar eens hoe de verhoudingen lagen.¹⁴

Rekesten konden op verschillende manieren bij een bestuurscollege worden ingediend. In Cromstrijen leverde men de stukken meestal in bij de rentmeester, die de petitie vervolgens inbracht in de vergadering. Maar het kwam, net als elders, ook wel voor dat dorpelingen hun rekest zelf aan de heren overhandigden. In een enkel geval bleef het daar niet bij, maar gaf men ook nog een toelichting op de inhoud.¹⁵

Na het indienen, volgde de behandeling. Soms werd advies ingewonnen bij enkele deskundigen, waarna de bestuurders een besluit, een 'appointement', namen. Wanneer er een besluit genomen was, werd dit meestal als een 'apostille' in de kantlijn geschreven, waarna het stuk werd teruggestuurd naar de aanvrager. Uit de situatie in de stad Leiden weten we dat deze beslissingen lang niet altijd werden opgetekend in de resoluties, zeker wanneer het antwoord negatief was. Op

Rekest van schoenmaker Jan Thomasz van der Ree. Hij verzoekt aan de ambachtsheren van Cromstrijen om een klein erfje, om daar twee of drie looikuipen neer te zetten om zijn leer te bereiden, 1709. Op dit verzoek werd positief besloten, zo valt in de marge te lezen.

1734

Melb

Aan D. E. Heeren Gedom.
mitteerde Ambachtsheren van
Cromstrijen.

Gewel met besorgelijck/verreentid te Rhim Jan
 Thomasz vander Ree/ Schoenmaker op de Middelflinde
 in Groot Cromstrijen. Sed dat ick Supplicant/ Eerw.
 G. Heeren Ambachtsheren van Cromstrijen/ met
 uwe goedgunstige/ en welmeentende/ besorgens
 met veel moeite/ en arbeit/ heb gemant/ want
 waer op ick god danck. Soo is mijn Verboeck aan
 G. E. Heeren Ambachtsheren om een klein erfje/ aen
 het einde op't Reet van Bluygh/ vander kil/ om
 a 3 looij knijpen te maken/ En mag genieten Tom
 mijn ledor te comen/ bejanden/ oel sijn/ soo heer ick
 Supplicant mij aan G. E. dinstelijck ende ootmoedig
 sijc Verboeck/ ende dat 'k in G. E. mag gelieve/ mij
 Supplicant sijn sijn Verboeck/ te acceptoren
 ofte sijn/ want over ick aan G. E. Heeren/ Am-
 bachtsheren/ mij verneeder sal en blijve

J. E. D. W. Dienaar
Jan Thomasz vander Ree.

die manier gingen veel rekesten voorgoed verloren.¹⁶ Dat lijkt een kleinigheid, maar een enkele slimme rekestrant maakte hiervan handig gebruik door een afgeslagen rekest na een tijdje gewoon nog een keer in te dienen.¹⁷ In Klaaswaal en Numansdorp lijkt dat wat moeilijker te zijn geweest, aangezien men besluiten hier vaak mondeling meedeelde aan de aanvrager, waarna het rekest werd opgeborgen in het archief van de ambachtsheren of van het gerecht. Maar ook dat was geen garantie voor een eeuwige leven. In 1731 hing in de secretarie van Klaaswaal nog een lias met rekesten, 'waar onder een om boter voor de Koning van Spangien'.¹⁸ Alleen al die omschrijving maakt bijzonder nieuwsgierig. De inhoud zullen we echter nooit weten aangezien ook deze stukken de weg gingen van alle oud papier.¹⁹

4.3. Individuen en collectieven

Wie dienden er een rekest in? Het antwoord op die vraag is niet eenvoudig, aangezien maar een klein deel van de petities is overgeleverd. De Cromstrijense verzoekschriften die wel bewaard zijn gebleven, zijn afkomstig uit alle delen van de samenleving. Van de rijke notaris tot de arme weduwe, van boeren tot knechten en van individuen tot groepen. De inhoud verschilt niet zoveel van de stedelijke rekesten. Sommige thema's keren steeds weer terug. Een belangrijke deel van de verzoeken die de ambachtsheren bereikten, bestond uit sollicitaties naar bepaalde functies en baantjes in het dorp. Zo vroeg Thonis Jansz van der Linde, een inwoner uit het naburige Heinenoord, in 1652 of hij niet kon worden ingezet bij het aanleggen van greppels en dammen in de nieuwe polders. Bij het rekest zat een bijlage. Daarin verklaarden enkele personen dat Thonis altijd op een eerlijke manier zijn brood had verdiend.²⁰ Een dergelijke 'verklaring van goed gedrag' was een belangrijk argument om een baan te verkrijgen. We komen zo iets in veel rekesten tegen, vooral wanneer iemand solliciteerde naar een ambt met aanzien, zoals dat van secretaris, schout of schoolmeester. Toen meester Nicolaas Boeren in 1763 vroeg of zijn zoon als adjunct-schoolmeester mocht worden aangesteld, ondertekenden maar liefst 25 personen een bijgevoegde verkla-

ring. Daarin gaven ze aan dat de twintigjarige Johannes Boeren niet alleen kundig maar ook van onbesproken gedrag was. Een voorbeeld voor de jeugd. Het waren niet de eerste de besten die tekenden, onder andere de predikant, de voltallige kerkenraad en de schepenen. Stuk voor stuk mannen die enig gewicht in de politieke schaal konden leggen.²¹

Het bleef niet altijd bij een simpele handtekening. Het gebeurde wel dat mensen zich financieel garant stelden of aangaven dat ze de suppliant, bij de uitoefening van zijn of haar taken, wel wilden bijstaan. Dat laatste gebeurde na het overlijden van bode en sluiswachter Cleijn Paulusz in 1652. De weduwe bleef met enkele kinderen achter. Om toch in haar levensonderhoud te kunnen voorzien, verzocht zij de ambachtsheren om benoemd te mogen worden in plaats van haar overleden echtgenoot. Haar oudste kinderen konden de taken wel waarnemen, eventueel bijgestaan door de burenen. En inderdaad, de bijgevoegde akte vermeldt de namen van zeven dorpsgenoten die de vrouw wel wilden helpen.²² Helaas is niet duidelijk wat hierop werd besloten. Uit andere rekestten blijkt echter dat de zorg voor achtergebleven kinderen, een groeiend gezin of de dreiging in armoede te vervallen, belangrijke argumenten waren. De ambachtsheren neigden er al snel naar om aan een dergelijk verzoek te voldoen. Op die manier probeerden ze te voorkomen dat iemand moest aankloppen bij de armenzorg.

Naast rekestten waarin werd gevraagd om een bepaalde baan, ontvingen de ambachtsheren bijzonder veel verzoekschriften met een economische achtergrond. Bijvoorbeeld van boeren die hun pacht niet konden betalen of van chirurgijns of vroedvrouwen die om extra geld vroegen om de onvermogende inwoners bij te staan. In deze categorie valt ook het rekest van molenaar Jan Jansz in 1650. Zijn molen stond aan de dijk. Daar kon het flink waaien. Een prima plaats dus, ware het niet dat enkele flinke wilgenbomen de nodige wind tegenhielden. Konden die niet worden weggehaald? De ambachtsheren schoven het verzoek door naar de gecommiteerden. Ook hier kennen we het oordeel van de heren niet. Dat is jammer, maar veel belangrijker is de redenering die Jansz in zijn rekest gebruikte. Hij werd niet alleen belemmerd in zijn werkzaamheden, de hinder strekte ook 'tot ondiensticheijt vande gemeente'.²³

Het is opvallend dat de molenaar het algemene belang voorop stelde. Dat blijkt een lijn die we in veel rekestten tegenkomen. De aanvragers probeerden de relevantie van hun verzoek aan te tonen door te laten zien dat niet alleen zij, maar ook hun burenen, ja soms zelfs het gehele dorp of de heerlijkheid er baat bij had wanneer het werd gehonoreerd. Een verwant motief vinden we terug in sollicitatierekestten. De suppliant – meestal een schout of secretaris – beloofde, wanneer hij werd aangenomen, een groot en mooi huis te bouwen in de polder. Dat diende volgens de aanvrager dan niet alleen voor zijn eigen gerief, maar strekte tot meerdere eer en glorie van de ambachtsheerlijkheid.²⁴ Hierin zien we het vroegmoderne idee terug dat de gemeenschap, voor alles, leidend was. Het gemeenschapsbelang was het belang van iedereen.²⁵ De meeste rekestranten in Cromstrijen huldigden overigens een vrij enge opvatting van het woord 'gemeenschap': het ging om het dorp of de heerlijkheid, in een enkel geval om het baljuwschap, maar daarmee was de grens wel bereikt.

Een derde en laatste groep rekestten die de ambachtsheren onder ogen kregen, bestond uit verzoeken om in de heerlijkheid een stukje grond te mogen pachten om daarop een huisje en eventueel een schuur te bouwen. In Cromstrijen, een heerlijkheid in ontwikkeling, ging dat soms om tientallen petities per jaar.²⁶ De lokale gerechten van Klaaswaal en Numansdorp behandelden beduidend minder verzoekschriften. Zij kregen vooral vragen van sociale aard. Bijvoorbeeld het verzoek om een curator te benoemen in de afwikkeling van een boedel of om voogden aan te stellen.²⁷

Tot nu toe hebben we alleen verzoeken gezien van individuele dorpelingen. Dit betreft ook de grootste groep rekestten in Cromstrijen. Slechts een enkel verzoek was afkomstig van een collectief. Dat is een opvallend verschil met de stedelijke situatie waar juist heel veel verzoekschriften afkomstig waren van organisaties en groepen burgers, bijvoorbeeld van een gilde of van een aantal burenen, verenigd in een gebuurte. Vaak legde een rekest, ondertekend door een flinke hoeveelheid mensen, meer gewicht in de politieke schaal.²⁸ Of het geringe aantal groepspetities uniek was voor Cromstrijen valt, door gebrek aan onderzoek, moeilijk uit te maken. Toch zou deze constatering, bij

afwezigheid van grotere maatschappelijke verbanden, ook heel goed voor andere plaatsen op het platteland kunnen gelden.²⁹

Een stuk uit 1740, ingediend door 57 inwoners uit Klaaswaal, is één van de weinige collectief ingediende rekesten in Cromstrijen. De supplianten vroegen hierin om een nieuwe schoolmeester. Sinds het overlijden van meester Pieter Bos, in het jaar 1736, hadden twee substituten in de wintermaanden les gegeven. In de zomer was er niemand 'dan een wedu vrouw'. In die woordkeus klinkt iets denigrerends. De supplianten wilden maar één ding: een nieuwe meester.³⁰ Van de inhoud van het rekest was geen woord gelogen. Die weduwe was niemand anders dan Klara Bos-Kluihfloot, de vrouw van de overleden onderwijzer. Na de dood van haar man was zij door de heren benoemd in plaats van haar man. Wat de dorpelingen precies op haar tegen hadden, wordt niet duidelijk. In ieder geval kregen ze hun zin niet. De ambachtsheren wezen het verzoek namelijk van de hand. Waarschijnlijk omdat de redenen die de ondertekenaars aanvoerden, vaag en weinig steekhoudend waren.

Hoewel een groot aantal mensen zich achter het rekest om een nieuwe schoolmeester schaarde, was lang niet de hele bevolking erbij betrokken. Alle ondertekenaars konden hun eigen naam schrijven, de meesten met een handtekening, een enkeling met een merk bestaande uit enkele letters. Dat kwam lang niet altijd voor. Enkele jaren later dienden maar liefst 75 Cromstrijenaren gezamenlijk een rekest in, waarin werd gevraagd of de pacht op de weilanden niet kon worden vermindert. Dit in verband met de heersende veepest. De namenlijst vermeldde niet alleen handtekeningen maar ook kruisjes en zelfs een keer de vermelding dat iemand voor een ander had getekend. Het verzoek werd overigens afgewezen, wel werd toegestaan om de gehuurde weilanden voor andere doeleinden te gebruiken.³¹

De inhoud van de rekesten die de Cromstrijenaren in groepsverband indienden, verschilde op het eerste gezicht niet heel erg van bijvoorbeeld de Amsterdamse of Leidse petities. De vraag om een nieuwe schoolmeester zou zo afkomstig kunnen zijn uit een stedelijke context. Dat geldt ook voor de rekesten waarin men verzocht om pacht- of huurvermindering in moeilijke tijden. Toch valt één ding op: de inwoners van

Cromstrijen vroegen in bijna alle gevallen om eenmalige hulp. Maar zelden drongen ze aan op een meer structurele aanpak van een bepaald probleem. Een uitzondering vormden de schippers van het veer van Numansdorp op Rotterdam die in 1680 vroegen om aanvullende regelgeving. De praktijk wees namelijk uit dat het bestaande reglement op het beurtveer niet altijd werkbaar was.³²

Het is één van de zeldzame rekesten, waarin enkele dorpelingen vroegen om bredere reglementering. Dat is een opvallend verschil met de Hollandse steden. Daar kwamen nogal wat verzoeken binnen om nieuwe wetgeving, bijvoorbeeld vaak van de stedelijke gilden. Een belangrijk deel van de Amsterdamse keuren was niet in de eerste plaats afkomstig uit de koker van het stadsbestuur, maar kwam tot stand op initiatief van de burgerij. Overigens waren dat vooral wetten op het terrein van de economie. Aspecten op het gebied van de criminele justitie, belastingen en buitenstedelijke politiek waren en bleven louter een zaak van de overheid.³³ Daarmee is direct de grens aangegeven. De gewone man kon via rekesten een verzoek indienen maar dat betekende niet dat hij zomaar op ieder beleidsterrein zijn stem kon verheffen, ook al was dat niet voorgeschreven.

4.4. Tussen precedent en beleid

De eindeloze reeks verzoekschriften die de ambachtsheren, de dorpsbestuurders en de polderbestuurders bereikte, leidde in veel gevallen tot maatregelen. Dat ging vrij snel. In de stad Leiden duurde het gemiddeld twee weken voor men een beslissing nam.³⁴ In Cromstrijen was dat niet veel anders. De meeste dorpelingen dienden hun verzoeken vlak voor de ambachtsherenvergadering in. De rekesten werden dan meteen, tijdens de bijeenkomst, afgehandeld. Zelfs zonder een plenaire vergadering in het vooruitzicht, draaiden de ambtelijke molens snel. Rentmeester Pleunis Holierhoek ging, zo weten we bijvoorbeeld uit 1791, persoonlijk langs bij de geïnteresseerden om de stukken te laten accorderen. Nu betrof het hier zes vrijwel identieke rekestes waarin de supplianten toestemming vroegen om een huisje te bouwen.³⁵ De beslissing daarop was vrij gemakkelijk. De rentmeester deed het voorwerk. Hij inspecteerde de situatie

ter plaatse, waarna de ambachtsheren de stukken – bij wijze van spreken – ongelezen ondertekenden. Overigens kwam het ook in andere colleges wel voor dat verzoekschriften niet altijd op de bestuurstafel terecht kwamen. Bij de Staten-Generaal werd het in de zeventiende eeuw bijvoorbeeld gebruikelijk om de behandeling van octrooiaanvragen, die konden worden afgedaan met een standaard antwoord, over te laten aan het ambtelijk apparaat.³⁶

Wanneer we wat dieper ingaan op de besluitvorming, valt allereerst op dat de verleende toestemming meestal was gebonden aan voorwaarden. Een timmerman mocht een huis en schuur bouwen aan de dijk mits hij jaarlijks schaftgeld – een bepaalde belasting – aan de heren betaalde, een vroedvrouw verkreeg admmissie om haar vak uit te oefenen nadat zij een examen had afgelegd en een herbergier kreeg een tapvergunning, mits hij niet tapte aan slecht volk.³⁷

Een tweede opvallend punt is dat, afgezien van de verzoeken die leidden tot een nieuwe wet of verordening, veel besluiten een sterk ad-hoc karakter kenden. De beschikkingen, genomen op het verzoek van Lisbeth Dominicus, de vroedvrouw van het gehuchtje Groot-Cromstrijen, laten dit heel duidelijk zien. In 1650 vroeg zij om een extra beloning voor de vele werkzaamheden die zij verrichtte voor de onvermogenende dorpelingen. Ze kreeg een eenmalige toelage. Een jaar later volgde een nieuw rekest met dezelfde inhoud. Ook nu kreeg ze weer een bedrag en ook nu weer gold de beslissing voor dat ene jaar. Hetzelfde gebeurde in de jaren 1654 en 1656. We kennen van Lisbeth nog een vijfde, ongedateerde, petitie over ditzelfde onderwerp en het zou heel goed kunnen dat er exemplaren verloren gingen. De besluiten die de ambachtsheren namen, waren niet alleen eenmalig maar golden ook enkel voor de praktijk van Lisbeth. De werkzaamheden van haar collega Liedewij Cornelis uit het buurdorp Klaaswaal waren hetzelfde en ook haar klantenkring bestond uit arme lieden. Toch kreeg zij geen extra toelage op basis van het besluit, genomen op het rekest van Lisbeth. Daarom diende Liedewij een eigen verzoek in en kreeg ook zij het geld.³⁸

In vergelijkbare gevallen – Liedewij deed dat niet met zoveel woorden – zien we vaak dat de supplianten expliciet verwezen naar een ander rekest of de daarop genomen beslissing aan-

voerden als reden voor een gunstige beschikking. Eén van de beste voorbeelden daarvan is een petitie van de kerkenraad van Klaaswaal uit 1657.³⁹ Onderwerp van de klacht was het uurwerk van de kerktoeren. Al bij de aankoop was het slecht, en nu was het zo versleten dat de kerkmeesters het stil hadden moeten zetten, waardoor

...niet alleen de gansche gemeente in alle ordinaire occupatien, als kerck ganck ende schooldienst, ende het gene haer alle daagh in haer beroep tot nootsaecklijcke accommodatie diende werd berooft, maer oock den rijsenden man daer door niet min gediscommodeert.

Gelukkig, zo voerden de kerkmeesters in het rekest aan, was het niet bij klachten gebleven. Verschillende dorpelingen hadden giften gedaan, totaal maar liefst tweehonderd gulden. Dat was

Gezicht op het dorp Klaaswaal in het jaar 1620. Tekening van Jacobus Stellingwerf, circa 1725, naar een kopie van een oudere afbeelding.

al een heel bedrag, maar nog niet genoeg; een nieuw uurwerk kostte nog honderd zestig gulden meer. Zouden de ambachtsheren dit bedrag misschien willen bijpassen en zo willen betonen dat de genegenheid, die de heren altijd hadden gehad voor het eerste en oudste dorp in de heerlijkheid – Klaaswaal gesticht in 1539 – niet minder was dan voor het pasgestichte Numansdorp? De kerkmeesters hadden namelijk vernomen dat de inwoners van het nieuwe dorp een uiterst royale gift hadden gekregen voor het gieten van een nieuwe klok.

Het rekest van de Klaaswaalse kerkmeesters is om meerdere redenen bijna een schoolvoorbeeld. In de eerste plaats wezen de indieners zeer nadrukkelijk op het gemeenschappelijke nut: een klok en een uurwerk hadden een sociale functie en dienden zo duidelijk het algemeen belang dat het faciliteren ervan eigenlijk een overheidstaak was.⁴⁰ Daarnaast voerden de rekestranten aan dat zij zelf al veel moeite hadden gedaan om geld bij elkaar te sprokkelen. Maar het belangrijkste was toch wel het derde punt: in het verleden hadden de ambachtsheren al vaker een duidelijke verbondenheid getoond met de kerk en verder hadden de heren ook aan het andere dorp in de heerlijkheid een flink bedrag geschonken.

De indieners hadden succes, want er kwam een uurwerk.⁴¹ Maar hier is niet zozeer de beslissing op het rekest maar juist de in het stuk gevoerde argumentatie van belang. Het is overduidelijk dat de kerkmeesters van Klaaswaal, om hun argumenten kracht bij te zetten, verwezen naar eerder genomen besluiten die betrekking hadden gehad op hun eigen kerk en op die van het buurdorp Numansdorp. Dat was niet voor niets, want de ambachtsheren behandelden weliswaar ieder verzoekschrift als een op zichzelf staand stuk maar grepen daarbij wel vaak terug naar beslissingen uit het verleden. De heren van Cromstrijen stonden hierin niet alleen, ook in andere bestuursorganen zien we deze praktijk terug. Beleid maken betekende niet het neerzetten van grote lijnen maar bestond, in de woorden van de historicus S. Groenveld, eerder uit het 'het creëren van massa's precedenter'.⁴² Vandaar dat bestuurders veelvuldig gebruik maakten van retroacta. De griffier van de Staten-Generaal was zelfs verplicht om bij de behandeling van een bepaalde zaak, de aandacht te vestigen op eventueel ter zake doende oude

besluiten. Op die manier kon het dus gebeuren dat de Raad van State in 1743 een verzoekschrift afwees op basis van een resolutie over hetzelfde onderwerp uit 1671.⁴³ Het is overbodig op te merken dat dit uiteraard wel een goede zorg voor het archief vereiste, iets waar het juist in veel dorpen aan ontbrak.

Op het eerste gezicht lijkt het alsof we deze vroegmoderne bestuurlijke praktijk kunnen afdoen met één woord: incidentenpolitiek. Toch zat er wel degelijk een aantal bredere ideeën achter. Incidentele beslissingen hadden op deze manier een hele duidelijke voorbeeldfunctie. Het kwam zelfs voor dat men beslissingen van andere overheden aanvoerde als argument. Isaack Woutersz Hoogewerff, de armmeester van Cromstrijen, vroeg bijvoorbeeld in 1690 of hij, ten behoeve van de armen, een belasting mocht heffen op de bijenkorven. Dat was, zo voerde hij aan, in andere dorpen namelijk heel normaal.⁴⁴ Daarnaast kregen bepaalde ongeschreven gebruiken ook min of meer de status van vast beleid. In veel steden was het bijvoorbeeld de gewoonte dat de straat werd schoongehouden door of op kosten van de eigenaars van de aanpalende huizen. De lokale overheid betaalde vervolgens, wanneer dat nodig was, de reparaties. Vaak ontstond zo de regel dat de uitgaven in het kader van de openbare werken werden gedeeld tussen burger en bestuur.⁴⁵ Tenslotte – en dat punt wordt vaak vergeten – leidde deze manier van handelen ertoe dat iedere indiener van een rekest zijn dankbaarheid moest tonen jegens degenen die over hem gesteld waren.

De overheden, of het nu de ambachtsheren, de lokale gerechten of de polderbestuurders waren, behandelden de ingediende verzoekschriften uiterst serieus. In veel gevallen volgde een positief oordeel. Toch is het de vraag hoe blij zij waren met de verzoeken vanuit de burgerij. 'Hier preekt men geen passie, als die van onzen Heere, men dicht er geen requesten, men raapt er geen steenen op om de heeren naa 't hoeft te werpen', zo schreef P.C. Hooft als drost van Muiden. Met die woorden schilderde hij zijn eigen zelfportret: dat van een geslaagd gezagsdrager.⁴⁶ Sommigen zien daarin de redenering dat de regenten niet graag zagen dat er veel werd gereskeerd.⁴⁷ Maar die conclusie is te snel getrokken. De situatie in de stad Amsterdam werd al even aangestipt. Het lijkt erop

dat het gerecht hier, bij het maken van keuren, wachtte op initiatieven van de kant van gilden en individuele burgers. Pas dan gingen ze over tot het maken en publiceren van bepaalde wetgeving. Nu wil dat niet zeggen dat ze de voorstellen zomaar klakkeloos overnamen of alle bepalingen zelf bedachten. Soms werden deskundigen ingeschakeld, die hun oordeel gaven. Een enkele keer peilde zelfs een commissie de stemming ten aanzien van een eventuele nieuwe wet onder enkele relevante groepen in de samenleving. Die bracht weer advies uit en pas dan kon publicatie plaatsvinden.⁴⁸ In andere steden ging het op een vergelijkbare manier.⁴⁹

De opinie van de heren van Cromstrijen ten aanzien van de rekesten is nergens met zoveel woorden opgeschreven. Toch zijn er overeenkomsten met de stad Amsterdam. Veel petitieën werden woordelijk overgenomen en omgezet in wet en regelgeving, in de tekst werd slechts de naam van de aanvrager overgezet in de derde persoon. Daaruit blijkt toch een zekere positieve grondhouding van de kant van de ambachtsheren. Die houding wordt misschien nog wel duidelijker uit het feit dat de heren, in bepaalde zaken, advies vroegen aan de dorpelingen. In 1684 kwam bijvoorbeeld tijdens de jaarlijkse vergadering ter sprake of er niet een particulier beurtveer van Numansdorp op Rotterdam moest komen. Voordeel daarvan was dat er op geregelde tijden een schip naar de Maasstad en weer terug zou varen. Consequentie was wel dat deze marktschipper, om het veer rendabel te houden, het monopolie op die route kreeg. De heren namen pas een besluit nadat zij 'verscheijde vande considerabelste huijsluijden van Groot Cromstrijen ende Numanspolder' hadden gehoord. Die reageerden blijkbaar positief, want al snel werd Willem Pietersz Picklap tot marktschipper benoemd.⁵⁰

Dit alles laat zien dat de gewone man in politieke zaken wel degelijk werd gehoord. Het zou echter niet juist zijn deze gang van zaken te bestempelen als een soort vroegmoderne democratie. Aan het indienen van een rekest lag geen geschreven recht ten grondslag.⁵¹ Het was veeleer een gegroeide gewoonte, die heel duidelijk liet zien dat het de bestuurders waren bij wie de beslissingsbevoegdheid lag en dat zij het waren die de grenzen trokken. Een rekest vormde dan ook zeker

geen startpunt voor nadere onderhandelingen. De Grafter notaris Pieter Heringa moest in 1612 een secreethuisje afbreken dat hij voor aan de straatkant van zijn eigen erf had neergezet. Heringa volgde het bevel van de overheid echter niet op maar ging in discussie. Hij wilde het best weghalen, maar dan moest de keur wel worden aangepast. Of zij zelf niet 'vroet waeren', schreven de woedende magistraten.⁵² Zij waren de regeerders en zo bleef het, zelfs wanneer het een notaris betrof.

Bij de Grafter schepenen zien we de angst doorschemeren dat rekesten zouden uitgroeien tot een politieke manifestatie. Dit zou kunnen leiden tot opstanden en in dergelijke gevallen waren de regenten hun leven niet meer zeker. Vandaar dat tegen een dreigende politisering van rekesten vaak streng werd opgetreden.⁵³ Willem Overweel die in 1751 in 's-Gravendeel, een buurdorp van Cromstrijen, langs de deur ging met een boekje om daarin te noteren voor hoeveel iedereen door het gerecht in een bepaalde belasting was aangeslagen, werd hiervoor vrijwel meteen opgepakt door de baljuw. Of hij niet beseftte 'dat diergelijke verrigtingen smaken na siditie off oproer, ten minsten dat het daer toe preparatien zijn', zo werd hem voor de voeten geworpen. Waarom wantrouwde hij de schout en het gerecht, mannen die alleen maar hun plicht deden en dus geen ongenoegen of haat, maar juist lof en liefde verdienden?⁵⁴ Overweel hield vol dat hij geen kwaad in de zin had gehad, maar het was duidelijk: regeren moest hij overlaten aan gekwalificeerden die het beste met hem voor hadden. Niemand die dat beter samenvatte dan Pieter Cornelisz Hooft. Volgens hem had de gemene man grote veranderingen bewerkstelligd in de Republiek. Maar regeren? Dat bestond in zijn optiek toch vooral uit het beteugelen en gerust houden van de menigte.⁵⁵

4.5. De vraag naar goed bestuur

De gewone man moest zich dus laten regeren. Dat neemt niet weg dat de vraag gerechtvaardigd is of er onder de lokale bevolking ideeën bestonden over goed bestuur. In hoofdstuk twee zagen we al dat de dorpelingen in de zeventiende eeuw heel duidelijk merkten dat de bestuurscultuur in de heerlijkheid veranderde. We brengen hier nog even de woorden van

kerkmeester Gijsbert Pietersz Schilperoort in herinnering: de ambachtsheren behandelden hem niet als een 'meester' maar als een 'knecht'.⁵⁶ De burens waren onderdanen geworden en dat beseften ze terdege. Maar hadden ze ook een idee over de bestuurlijke praktijk? Dachten ze na over het functioneren van hun bestuurders?

In 1678 ontvingen de ambachtsheren van Cromstrijen een rekest, ondertekend door bijna veertig inwoners van Klaaswaal.⁵⁷ Daarin gaven dezen te kennen dat ze in de afgelopen winter waren geteisterd door bedelaars en vagebonden. Die bedreigden de bevolking, eisten geld, eten, goederen, ja alles wat ze begeerden. De inhoud van het geschrift was zeker niet overdreven. De archieven van de hoge vierschaar laten zien dat de Hoeksche Waard in de zeventiende eeuw werd overspoeld door zwervers. Vaak trokken ze in groepsverband van dorp tot dorp. Het bendewezen was typerend voor de misdaad op het platteland. De bendes bestonden vaak uit een vaste groep mannen en vrouwen en waren soms hiërarchisch georganiseerd.⁵⁸

Sommige leden waren nog zeer jong, zo blijkt uit de documenten van de hoge vierschaar. Het jongste lid van een zeskoppige bende, opgepakt in augustus 1662, was bijvoorbeeld nog maar veertien jaar oud. Ook zijn achttien jaar oude broer maakte deel uit van het gezelschap.⁵⁹ Ondanks hun jeugdige leeftijd hadden sommigen al een enorm crimineel verleden. In januari 1662 werden drie 'fameuse gaeuwdieven' opgepakt in de omgeving van Cromstrijen. Het betrof de twintigjarige Jan Hendrik van Oosten, in de wandeling genaamd Coolboer, de vierendertigjarige Marij Juriens, ook wel aangeduid als de Moffinne en de achtentwintigjarige Margriet Willems, beter bekend als de Swarte Griet. Ze hadden stuk voor stuk al heel wat op hun kerfstok. De Moffinne was bijvoorbeeld vanwege allerlei diefstallen in verschillende plaatsen al zes keer gebrandmerkt en vijf keer gezeseld. Coolboer spande echter de kroon met een spectaculaire ontsnapping uit het kasteel van Geervliet. Toen de cipier de deur van de gevangenis liet openstaan, wist een doorgewinterde crimineel als Coolboer daar wel raad mee. Hij ontsnapte door een ladder en een plank met zijn hemd aan elkaar te binden. Daarmee wist hij aan de overkant

van de slotgracht te komen. Inderdaad een klassieker. De straf die de drie opgelegd kregen, loog er niet om. Coolboer en de Moffinne werden beiden, voor het Strijense rechthuis, met een strop om de hals gebrandmerkt terwijl de Swarte Griet daarbovenop ook nog werd gezeseld. Alle drie werden ze tenslotte uit Holland en West-Friesland verbannen.⁶⁰

Het was de taak van de baljuw van Strijen, of van zijn plaatsvervanger, om op te treden tegen de vagebonden. De grondeigenaren in de Cromstrijense polders betaalden hem daarvoor. Wekelijks diende hij twee keer, samen met zijn dienaren, een ronde te maken door de heerlijkheid. In het eerder genoemde rekest uit 1678 klaagden de dorpelingen echter dat zij de stadhouder de hele winter niet hadden gezien. Ja, één keer, toen hij zijn geld kwam halen. Zijn dienaars kwamen vaker. Twee keer per jaar, om precies te zijn: met nieuwjaar, want dan kregen ze, volgens de traditie, stukken vlees en met Pasen kwamen ze voor de eieren.⁶¹ De laatste keer hadden ze daarbij 'soo onbescheidelijck gedroncken datse onbequaem waren den dijck te gebruijcken'. Voor de supplianten was het helder. Wanneer de stadhouder zijn afspraken nakwam, ging daar een afschrikwek-

Brandijzer van de heerlijkheid Goidschalxoord, waarmee veroordeelden werden gebrandmerkt. De letter 'G' is duidelijk zichtbaar.

Gijsbert van Scharlaken (1519-1563), baljuw van het Land van Strijen en zijn vrouw Adriana van Slingelandt (ca. 1522-1606).

kende werking vanuit. Nog beter zou het zijn wanneer één van de dienaars een vaste standplaats zou krijgen in de heerlijkheid. Die zou dan dagelijks een oogje in het zeil kunnen houden.⁶²

Uit de inhoud van het rekest komen enkele belangrijke zaken naar voren. Allereerst wordt duidelijk dat de dorpingen heel goed wisten wat de taken waren van de baljuw of zijn stadhouder. Ze maakten zich boos over het disfunctioneren van hun bestuurders en eisten goed bestuur. Tenslotte kwamen ze ook hier weer met een oplossing voor het probleem. Ze kregen deels hun zin. Er kwam geen vaste politiefunctionaris in de polder, wel maanden de ambachtsheren de baljuw tot actie. Mocht hij daaraan geen gehoor geven, dan zou hij zijn jaarlijkse vergoeding niet meer betaald krijgen. Het Klaaswaalse verzoekschrift is zeker niet uniek. We zouden het kunnen uitbreiden met talloze voorbeelden uit Cromstrijen en andere plaatsen.⁶³ In sommige gevallen blijkt overduidelijk hoe groot de invloed

van de plaatselijke bevolking in het lokale bestuur kon zijn. In het dorp Monster kregen de inwoners hun ambachtsheer Van Steelant in 1583 zover dat in een overeenkomst een aantal zaken rond het schoutambt werd vastgelegd. Hij diende in het ambacht zelf te wonen en mocht alleen in uiterste noodzaak, bijvoorbeeld bij ziekte, een plaatsvervanger aanstellen. Als gevolg van dit verdrag moest de zittende schout het veld ruimen.⁶⁴

Burgers dachten dus na over het functioneren van hun bestuurders. Toch lijkt het erop dat dit beperkt bleef tot een vrij basaal niveau. Kritiek kwam altijd voort uit onvrede over zaken waar ze direct hinder van ondervonden en richtte zich vooral op de kwaliteit van de bestuurders: het toezicht schoot tekort, er werd teveel geld gevraagd, en dergelijke zaken meer. Een meer inhoudelijk oordeel over het beleid lijkt op het eerste gezicht te ontbreken. Toch is het de vraag of dat zo is. Paul Knevel laat in zijn boek over de schutterrijen in Holland heel duidelijk zien dat oproeren van ontevreden schutters in de steden bijna altijd uitliepen op een debat over de betekenis van de lokale privileges. Vaak leidde dit tevens tot discussies over de vraag wat nu precies goed bestuur inhield en in hoeverre de burgers daar invloed op konden uitoefenen.⁶⁵ Dit hield nauw verband met het politieke denken van de Republiek, waarbinnen het geheel aan oude wetten, rechten en privileges een soort constitutie vormde. De overheid diende deze te beschermen en te handhaven.⁶⁶

Discussies over de privileges vinden we niet alleen terug in een stedelijke context, maar ook onder de plattelanders. Ze speelden niet alleen een belangrijke rol in de denkwereld van de dorpsregenten, een punt waar we in het volgende hoofdstuk uitgebreid op in gaan, maar kwamen ook voor in het vocabulaire van de gewone dorping. Zeer regelmatig beriepen zij zich, bijvoorbeeld voor de schepenbank, op oude wetten en rechten. Over de juistheid daarvan moeten we ons niet al te veel illusies maken. Uit de stedelijke situatie zijn verschillende voorbeelden bekend waaruit blijkt dat de burgerij vaak slechts een vaag idee had van de inhoud ervan. In sommige gevallen deden zelfs geruchten de ronde over het bestaan van bepaalde privileges, terwijl dit niet waar bleek te zijn.⁶⁷ In het dorp was dit niet anders, zo blijkt uit een voorval in Klaaswaal in december 1702.

Die maand kondigden schout en schepenen een keur af waarin werd verboden om nog langer binnen het dorp te schieten met een roer of een geweer. Het was overigens niet voor het eerst dat men dit strafbaar stelde. Te pas en te onpas haalden de dorpingen hun geweren tevoorschijn, bijvoorbeeld om festiviteiten zoals huwelijken luister bij te zetten. De kans op brand en dodelijke ongelukken was levensgroot. Na het afkondigen van de wet, na de zondagse eredienst, gingen verschillende mannen boos de straat op. Zonder zich wat van het verbod aan te trekken, schoten ze in de lucht. Een dagvaarding voor het gerecht bleef niet uit. Wouter Boll, Simon van Dijk, Anthonij Huijsman en Joris van Gelder dienden zich bij de schout en schepenen te verantwoorden. Ze bekenden. Drie van hen gaven echter direct aan dat ze daarmee niets fout hadden gedaan. Daarbij beriepen zij zich, ten onrechte, op wetgeving van de Staten van Holland. Het was, zo meenden ze, hun goed recht aangezien ze dit volgens de resoluties van de Groot Mogenden gewoon mochten doen. Joris van Gelder was het stelligst met zijn uitspraak dat wat 'de Staten geboden hebben dat de knechts dat niet verbieden connen'.⁶⁸

Geheel ten onrechte schermde de mannen hier met verworven lokale rechten die niet bestonden. Op het eerste gezicht lijkt het discours weinig diepgang te hebben gehad. Dat kan misschien gelden voor dit Cromstrijense voorbeeld, maar die constatering gaat zeker niet altijd op. Ook op het platteland citeerde men regelmatig uit de werken van grote denkers, zo blijkt heel goed uit twee pamfletten uit 1651 uit het Zuid-Hollandse dorp Nieuwkoop. Hierin stelde een onbekende auteur de handel en wandel van baljuw Jan van Sevenhoven aan de kaak. Deze man deinsde er, volgens de schrijver, niet voor terug weduwen, wezen, burgers en buitenlui uit te zuigen. Klachten bij ambachtsheer Johan de Bruyn van Buytewech leidden tot niets, waarna de baljuw in de twee pamfletten op de korrel werd genomen.⁶⁹ Van Sevenhoven zou verschillende mensen hebben gedagvaard, waarna hij op de dag van de rechtszaak de zitting opschortte. Gevolg was dat de gedaagden een andere keer moesten terugkomen. Volgens de schrijver van het pamflet was dit tegen het tweede artikel van de justieverordening en niet overeenkomstig het 'schrijven van Grootius

en Hoogerbeets'. Daarmee verwees hij naar de *Inleidinge tot de Hollandsche rechts-geleerdheid* van Hugo de Groot, een boek waaraan ook de jurist Rombout Hogerbeets een bijdrage had geleverd. Ook van de plaatselijke keuren was de pamfletschrijver op de hoogte. Hij citeerde bijvoorbeeld uit de keur op het ijken van de gewichten en maten.⁷⁰ De auteur van de twee Nieuwkoopse pamfletten behoorde waarschijnlijk tot het hoger opgeleide deel van de dorpingen. Dat neemt niet weg dat de stukken duidelijk laten zien dat men ook op het platteland kritiek op bestuurders wel degelijk wist te onderbouwen.

In Cromstrijen zien we de grieven van de lokale bevolking in de achttiende eeuw langzaam van toon veranderen. Dankzij de toenemende professionalisering nam het aantal klachten over slecht functionerende ambtenaren af. Tegelijkertijd begonnen de dorpingen meer en meer kritiek te leveren op het systeem zelf, bijvoorbeeld op bepaalde vormen van rechtsongelijkheid. Waarom werd een overtreding begaan door een rijke heer maar zelden bestraft? Waarom verschilde het boetebedrag? Vragen die in 1769 werden gesteld, nadat de ambachtsheren besloten het jagen met honden te verbieden om de verspreiding van de heersende veepest tegen te gaan. Wie hier geen gehoor aan gaf, riskeerde een boete van drie gulden voor iedere hond, vijf gulden voor iedere gevangen haas en drie gulden voor elke gevangen patrijs.⁷¹ Vrijwel direct nadat op 30 augustus de 'Waarschouwinge' van kracht was geworden, werden de eerste overtreders gepakt. Op 29 september hielden de dienaren van de schout ambachtsheer Jacobus le Maire aan. Hij had drie honden bij zich en daarmee twee hazen gevangen. Een dag later betrapten ze Barend van Asperen. Die liep rond met maar liefst negen honden en drie hazen. Een veroordeling volgde, waarbij de woorden uit de volkse letterkunde van Bredero meer dan waarheid werden:

Het arme diefgen dat men vangt,
Dat crijgt den hencker die het hangt;
Den rijcke guyt die laat men loopen.
So een rijcke ter vierschaar pleyt,
Het vonnis wert voor hen geseyt:
Hy can met gheldt zijn leven coopen.⁷²

De zaak van de rijke guit, Le Maire, werd door de ambachtsheren in der minne geschikt. Barend van Asperen verloor echter al zijn honden en moest daarnaast nog eens een fikse boete betalen.⁷³ Dergelijke vormen van klassenjustitie wekten de woede op van de plattelanders. 'Burgers honden die geen quaad en doe die schietje dood maar den hond van menheer Repelaar die gisteren nagt een beesje van de weduwe van den Boender dood gebeten heeft', loopt nog vrij rond, zo beten enkele inwoners van Klaaswaal de dienaren van de ambachtsheren toe toen die een loslopende hond doodschoten. De drie mannen beloofden hierop, wanneer ze Repelaers⁷⁴ hond tegenkwamen, hem af te maken. En inderdaad, toen ze even later de bewuste hond uit het land zagen komen, schoten ze deze zonder pardon dood. De dorpelingen waren tevreden maar een rel was geboren: Repelaer was woedend. Er gingen dan ook heel wat brieven overheen voor de verstandhouding tussen hem en de ambachtsheren hersteld was.⁷⁵

Gekwalificeerden vielen buiten de gewone regels, zo laten beide voorbeelden zien. Hoewel onderzoek heeft aangetoond dat in de Republiek een grote mate van rechtsgelijkheid bestond, blijkt dat de rijken in veel gevallen een voorsprong hadden wanneer het aankwam op een rechtszaak. Werden zij toch veroordeeld, dan gold hetzelfde voor een gevangenschap. Sommige steden kenden aparte gevangenissen of een andere behandeling voor gevangenen van aanzien, iets wat we ook tegenkomen in de tuchthuizen.⁷⁶ Toch laten de gebeurtenissen in Cromstrijen ook nog iets anders zien, namelijk dat de dorpelingen niet zomaar genoeg namen met de manier waarop deze zaken werden afgewikkeld. Ze vroegen niet alleen om goed, maar zeker ook om een rechtvaardig bestuur. Daarin stonden de inwoners van Klaaswaal en Numansdorp niet alleen. Volgens A.Th. van Deursen bestond onder het grote publiek 'een helder bewustzijn' van het verschil in behandeling tussen de rijkdom en de gemene man.⁷⁷ Die gedachten hebben de plattelanders niet altijd in het openbaar geuit, maar doodgezwegen werd het onderwerp zeer zeker niet. Uit de rijke pamfletcultuur van de Republiek komt overduidelijk naar voren dat hierover wel degelijk werd gediscussieerd, ook op het platteland.

Linnen dossierzak, waarin de processtukken werden opgeborgen.
Gebruikt in het proces tegen Barend van Asperen.

